

ELIN KULHED

EUFORIJA

ROMAN O SILVIJI PLAT

Preveo sa švedskog
Igor Solunac

■ Laguna ■

Naslov originala

Elin Cullhed

EUFORI

En roman om Sylvia Plath

Copyright © Elin Cullhed 2021

Published by agreement with Ahlander Agency

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno mami

Euforija je delo lepe književnosti o Silviji Plat i ne treba ga čitati kao biografiju. Zbivanja i likovi u knjizi, koji se u neku ruku poklapaju sa stvarnošću, u kontekstu romana postaju mašta i književna uobrazilja. U tom smislu, Silvija Plat je u ovoj priči izmišljena ličnost.

UVOD

7. decembar 1962. godine, Devon

SEDAM RAZLOGA DA SE NE UMRE:

1. Koža. Više nikada ne osetiti miris kože voljenog deteta. Kada se Nikolas blesavi u krevetu, a ja mu gurnem nos u guzu. I Frida, koju treba golicati ne bi li živnula i naposljetku se smirila uz kikot koji ju je pročistio. Moja koža, dok se tare o njihovu i znamo da smo iste puti oduvek i zauvek, na vjeki vjekov, amin. Oh, da nikad ne osetim dobovanje njihovog jakog pulsa kojem sam ja bila izvorište. Ne mogu da prestanem i živim za njih, ma koliko na sebi nose Tedovu kožu, njegovu zmijsku košuljicu. On, koji otvara čeljusti i guta plen do kraja, sve dok ga ne uguši.

2. Vreme. Želim da vidim kako mi deca odrastaju i deru kolena dok uče da voze bicikl, hoću da skinem omču s vrata i nasmejem mu se u lice dok je on već (krajnje usamljen, jer su udavi patološki okrenuti sebi) na putu ka sledećem plenu,

a ja sam obuzeta životom. Želim da ližem lilihip i osetim kako se šećer i vreme rastapaju u meni, da se jednog letnjeg dana probudim sa šoljicom kafe u ruci i potrebom da pišem i baljezgam sve dok se i vreme ne zaustavi, usiri, a zatim iscuri poput morske vode i oprosti mi. Slušaj, vreme, želim da mi oprostiš. Takođe želim da iskusim kako se zbog vremena sve tako prokleta lako oprašta i kako to natera starce da se još jednom trgnu (mada je smrt već tu i širi svoj truli zadah), probude na jastuku i još jednom umisle kako je sve u redu.

Bože, tako mi je dobro sada pred smrt. Vidim jasnije no ikad pre. Trebalo je da uvek istinski živim, jer je umreti kao heroin, kao euforija kad vidiš kako nekadašnji ljubavnik gubi kiseonik pre nego što potroši sav vazduh u oklopu. Zmijska košuljica se odbaci i izbledi poput krpe zaboravljene na engleskoj plaži. Umesto toga, više volim da izgorim jer sam ubeđena kako je vatra izuzetno slična mom životu. Oh, vatra, koju nije bilo moguće dočekati raširenih ruku. Oh, užasa, kad je zahvatila rukopise živog čoveka koji ih je pogrešno doživljavao kao vredne Nobelove nagrade. Kažem vam, sećaćete me se u budućnosti. Zato ne moram biti koža i vreme i mladolika šezdesetogodišnjakinja, jer će se vreme pretvoriti u mene a da ni prstom nisam mrdnula. U potpunosti čisto, poput uzvišene reči na blistavoj stranici knjige poezije. Ted će oprati stranice moje knjige kao što sam ja oprala njegovu groznu košulju. A on sâm će se na jesen skvrčiti kao rajska jabuka u zemlji. Jedna od ukrasnih crvenih jabuka koje imamo ovde.

3. Više neće biti tucanja, osećaja kako mi vrela batinica prodire u meso i pretvara me u životinju dok nestajem. Da je neko hteo da me tuca svaki dan, ne bih morala da umrem, ha-ha. Nemojte navoditi ove moje reči, ali slobodno

ih pokažite mojoj majci, najnedojebanijoj osobi u istoriji sveta (zbog čega je tako kisela, tako suva, tako prosta da se providi, kao čaša vode. Moja majka je čaša vode, bez koje se ne može, ali je toliko dosadna i bezukusno predvidljiva. Zbog nje prezirem smrt i toliko mrzim druge žene, a one bi mi možda mogle pomoći. U meni je probudila osećaj da mi voda nije neophodna, kao da sam izvan nje, nisam stvorene koje je potrebna, nikakav sisar, stojim nad vama što osećate smrtonosnu žeđ, mrzim vodu, dajte mi da se rešim svoje dnevne čaše vode!).

4. DAJ mu to. Podari mu da umreš i da mu se sva proročanstva obistine. „Bilo bi mi lakše da umreš“, ispljunuo je letos dok je prikupljao hrabrost da me napusti. „Ti i tvoj prozrak smrti, imaš naročitu molitvu za smrt“ – silne žalopojke kako ja sve ubijam. Ne želim da mu to pružim. Želim da stojim usred ringa, blistam i živim. Ako to ne činim u sopstvenom životu, ko će drugi? Ne želim da mu pružim priču svog života. Da posle izrecituje: *Da, deco, vaša majka je bila posebna, nije se uvek osećala dobro, volela je život kada je tekao prema njoj kao zlato, ali život su i poderotine, i hladnoća, i bacili u martu i kad se nema novca. Negovaćemo uspomenu na nju, deco, pričaćemo njene priče i svakog proleća kad narcisi niknu iz zemlje, ubraćemo buket u njenu čast. Glas vaše majke Silvije bio je prigušen i snažan, ali nije uspeo da joj izađe iz tela i spusti se na stranicu knjige, pa je silno poželela da odbaci telo i oslobodi duh da živi. Ono što je napisala za potomstvo bilo joj je vrednije od života s nama.* Bla-bla. More, marš! Neću da mu dam najbolje parče torte svog života. Da njegova starija sestra Olvin stoji tu sa onim gvozdenim nogama i prekrštenim rukama, pa da tvrdi: „Da, da, rekla sam još kad sam je prvi put videla, s njom nećeš daleko dogurati, Tede.

Ta njena krhka snaga, velom tuge obavijeno lice koje je tako primamljivo lako ogoliti sarkazmom zbog kojeg joj se čitava predstava o sebi razbije u paramparčad, a široki kez pretvori u skromni osmeh. Mala đavolica, Tede, sićušna, umiljata, slabašna Amerikanka s celofanom oko srca, zadržiš je neko vreme i istopiće se kao šećer na kiši. Veruj mi!“

A on će slušati sestru, ojačati i pomisliti: *Da, bio sam budala koja je pokušala da je voli, nju koju nije bilo moguće voleti.*

Iako je istina da u njegovoj kući nema mesta bilo kakvoj ljubavi. U njegovom domu, onom iz kojeg je potekao, tamo se radi i ćutke trpi, tamo um, estetika i način na koji se čovek ophodi prema drugima NISU BITNI, u njegovom domu nema kulture, prefinjenosti niti plemenitosti, tamo se psuje i ružno ponaša za stolom, a šta sam mogla ja koja sam umela da volim, budem lepa. Došla sam u njegovu kuću, njegov dom, njegovu Englesku, njegovo odrpano, ugljeno nasleđe, sa štrokavom odećom.

Želela sam da podelim što sam imala, duhovitost, znanje, dar za reči i ono što se vidi. Zapažanja. Ali gle čuda, svet ne želi lepe, nadarene devojke od zlata. Ne može da ih podnese. Svet želi ružne oštrokonde poput Olvin, devojke koje muškarci ne vole, rođene da se same snađu u svetu, posleratne Evropljanke koje znaju šta znači cepati drva, ali ne i biti intelektualno oplemenjen, podučavati devojke u Smitu i pisati izuzetno lepe pesme u slobodno vreme. Zavidljive su, ah, kako zavide onima poput mene, a ipak pobeđuju – osvajaju život, iako nikada mužu neće roditi decu, produžiti kraljevsku lozu, podupreti noge o krevet i istisnuti svetu užarenu magmu. Neće ta Olvin nikakvu žrtvu podneti, jer nikada neće goreti. Samo će stajati mirno i trpeti, trpeti, i pustiti da je život proždire dok ne umre. Ona neće zakoračiti u život i preoblikovati ga, navoditi, uobličiti u nešto lepo, podariti mu novu decu. Tako

izbegava i osećaj kako svet ne podnosi njenu snagu, skrhanu lepotu i genijalnost. Smejaće se mojoj smrti, uzdisaće nad njom, zavideće mi na njoj i ne, nikad neće biti tako hrabra!

5. More i stene. Šetati po mekom svetlu jednog popodneva u Vintropu i skupljati kamenčiće za oca, imati sedam godina i iskusiti kako delić prirode koji za njega prikupljam stvara vezu među nama jaču od bilo čega drugog na svetu. Tajne koje mu poveravam samo su naše, da ih otkrivamo i brižljivo čuvamo, kao tajne srca. More mi oblizuje pocrnele noge i ljutito miriše na so i vlažnu, požudnu morską travu, a on me zamoli da prošetam kako bih pronašla najlepše puževe, najglatkije kamenčiće, a on će mi o njima onda nešto reći. Plaža i moj tata, more, njegova večnost. Volim svog tatu. Znam da sam i od njega potekla, podario mi je tajnovitost i reći; srdačnost. Pošto sam se vratila u Vintrop, više ne vidim veličinu plaže, a more mi je dosadno – znam da me čekaju druga pitanja. Mislim da ću ponovo pronaći mir i sjaj detinjstva, ali ishod je jedino to što sam ga, gledajući novim očima, prozrela i prezrela. Možda ovo i nije pravi razlog za život. Čak i kad bi moja deca volela more kao ja, nikad ne bi upoznala mog oca, svog dedu, niti mu u velike šake stavila oblutke. On i postoji i ne postoji kao razlog za život, moj tata. Htela sam da sačuvam sećanje, zauzmem se za njega i dopustim telu da putuje do kraja vremena kao sidro za njegov nasukani brod. Ali takođe sam želela da izbegnem da vidim more, stene i školjke koje se pretvaraju u duhove. I osetim zveckanje smrti oko vrata.

6. Frida, oh, Frida.

7. Nikolas.

Godinu dana ranije

1

Moj život je bio tekst.

Moje telo, koža, beli, svetlucavi zglobovi nosili su me na biciklu kroz Devon. Kad god bih sreća i prepoznala nekoga, zadrhtala bih, kao da su mi živci i krvni sudovi zgusnuta mreža na spoljašnjosti tela, a srce umesto usta, upravo je srce progovaralo i ispaljivalo: „Zdravo!“, kad bih susrela komšinicu (suprugu direktora banke) koja bi me propisno odmerila kako bi se uverila da li sam normalna.

Srce mi je kucalo u središtu. Moja usta. Moja crvena usta. Ja sam bila tema, suštinski podstrek, kako bih se onda mogla istegnuti izvan sebe i stvarati druge podstreke? Kako bih se mogla postaviti tako daleko od središta podstreka?

Ted je to znao, zato se i oženio mnome. Bila sam živac, bila sam krv, srce, ja sam bila bela koža, biserna ogrlica, mermer, golubica, i srna, bila sam i mrtva krtica koju smo pronašli na tlu, bila sam devojka, bila sam žena i majka njegove dece. Bila sam Amerika, čitav kontinent, budućnost i podstrek koji je hteo da otkrije, bila sam osoba koju je želeo da potčini, hteo je da me pojede, želeo je da mi podari

sklonište i zadrži me. Žudeo je da me dovede iz Amerike, gde sam rođena, i dopusti mi da osetim damare londonskog života u srcu, a zatim da me smesti u seosku kuću u Devonu među narcisima i pticama. Kupio mi je bicikl. Žestoko me je tucao na kauču u hladnoj dnevnoj sobi, bila sam topla lokva u koju je svršio. Mirisalo je na meso i krv. Na spermu. Posle toga se osećao svemoćno. Pokorio je Ameriku, pomerio sopstvene granice, usavršio podstrek: žena koja mora da umre.

Žena osuđena na smrt.

On me je stvorio.

Podigla sam se iz bazena i umila, nasmejana, trudna s njegovim detetom, njegovim snom, njegovim obećanjima. Engleska. Stajala sam na njegovoj zemlji. Njegovom lovištu. Njegove jabuke, sedamdeset jedno stablo (izbrojala sam ih sedamdeset dva). Njegove reči, drveće, pisanje. Njegov glas. Stvorila sam i život za njega. Pustila sam da jedno od njegove dece upadne u svemir iz mog tela. Frida. Jabuka sa drveta. Crvena usta, crveno srce, crveni damar. Tada sam se i ja osetila živom. „Ništa me nije učinilo srećnijom od dece“, napisala sam u pismu majci. Ali takođe sam znala da će se jednog dana sve što kažem i napišem (ČITAV MOJ GLAS; ONO ŠTO SAM BILA) okrenuti protiv mene. Moja stvarnost menjala je oblik svakog trena i Ted je to znao. U jednom času sam bila zadovoljna, u drugom srećna, trećeg sam bila neutešna, četvrti sam preplakala, znojila sam se, čežnula, žudela i nadala se.

Ništa od toga se nije moglo uzeti za ozbiljno.

Pa kad me je žena direktora banke srela u centru dok sam s naporom silazila sa sedišta (ponovo u poodmakloj trudnoći), poželela sam da sam ona, da ja vidim NJU, a ne ona mene. Ja, Silvija, morala sam biti toliko lepša za gledanje, a ipak nisam mogla da se pogledam!

S naporom sam se osmehnula, zadihana, i obrisala graške znoj s lica. Ugrejana toplom odećom. Centar je bio ukrašen zbog predstojećih božićnih praznika. Supruga direktora banke već je kupila nešto što je trebalo da uzmem i ja, a primetila sam i kako joj nisam dozvolila ni da se postavi, već sam je neprimetno pokorila, uzevši zdravo za gotovo njenu razboritu pojavu u centru i podarila joj moć da razbukti teskobu i nemir u meni.

„Došli ste da preuzmete paket?“, upitala je.

„Upravo tako. Važno mi je da zadržim određene pretplate iz Amerike“, odvrtila sam, žaleći što sam tako dugo i iscrpno odgovorila na nešto zaista vrlo jednostavno.

Zapitala sam se kako bi izgledalo biti njena prijateljica, ali odbacila sam tu pomisao i zamenila je drugom: *Bože, kakav grozan ogrtač.*

„A gde vam je Frida?“, nastavila je.

Osmehnula sam se blistavo, kroz znoj.

„Kod kuće je, sa ocem“, odgovorila sam ponosno.

„Sposoban čovek, vaš suprug“, rekla je supruga direktora banke.

„Ted“, podsetila sam je. „Ted Hjuž.“

Žena direktora banke klimnu glavom. Izgledalo je kao da se premišlja.

„Da li biste došli na večeru neki dan? Čisto da podelimo skroman obrok. Mislim da je možda vreme da se komšije upoznaju. Odgovara li... sutra?“

Tako... tako *učtivo*. Naravno. Uхватила me je u klopku – vidi ti to, kako je lukava! Poznanstva među ljudima uopšte nisu kao u mojoj domovini, gde se *volim te* može reći osobi sa kojom deliš krajnje neuzbudljiv obrok, s pola srca. *Volim te* – odlomiš delić srca vrlo lako, to ne znači da ulaziš u naročito prisnu vezu. Ali ovde u Engleskoj izgleda kao da

se odnosi odvijaju prema strogom skupu pravila, ništa nije povezano sa željom, već s neobičnim osećajem dužnosti. *Krajnje je vreme za nas komšije. Moramo. Ne možemo da živimo jedni pored drugih i da se svakodnevno viđamo a da ne pokazujemo ko smo i kakav stari prašnjavi nameštaj imamo kod kuće.* Oh, na to nisam ni pomišljala. Ali nisam se usudila da je pogledam u oči i kažem: Ne. Ne! Neću! Zaboravi!

Paket sam preuzela od mladog poštanskog službenika na šalteru i bilo je nečeg u mojoj pojavi zbog čega su mu se oči uzvrpoljile, ili je to možda bilo od živaca, usne poput srca, crvene i dobuju, dobuju. Napetost.

Okrenula sam se ka tetki:

„Naravno“, blistala sam. „Ništa drugo nismo nameravali. Vrlo rado.“

Žena direktora banke zadovoljno se nasmešila iza bunde. Zacvrkutala je. Eto, pomislila sam: Nekog sam usrećila.

„Divno, dušo!“ ,doviknula je preko trga.

Da to nikad nisam naučila! Podigneš paket, obavljaš redovne poslice, voziš bicikl, ispaljuješ reči poput *zdravo* i *hvala*, kao da je najnapornija stvar na svetu. Ljudi svakodnevno obavljaju mnogo zahtevnije zadatke, a ja sam samo 1. trudna i 2. vozim bicikl da podignem paket u centru, pa čak ni *to* nisam uspela a da ne ostavim nekakav pečat u svetu.

Je l' moram? Stvarno? Baš moram da budem živi cirkus? Da imam srce? Moram li ljude podsećati na nešto – na njihova osećanja i porive? Moram li da im budem podsetnik na biciklu?

Paket sam smestila u korpicu, baratala sam volanom, razočarana što se odlazak do centra već završio, a ono što sam JA imala na umu – da će se nešto dogoditi, iskrsnuće misao, od napora će se izroditi pesma ili naprosto desiti nešto zabavno što bi mi pružilo ushićenje – ali ništa. Ni jedna jedina

reč u glavi, ni početak poglavlja, ni roman, ma čak ni lik, nisu se oblikovali. Ništa. Bilo je dva po podne kada sam kročila na stepenice, natrontana i pojavom nalik na planinske trolove. Opet sam bila kod kuće. U Tedovom i mom kraljevstvu.

I Fridinom. Prišla mi je i obesila mi svoje jednogodišnje telo o vrat. Odmakla sam je i rekla: Mama ne može da te nosi sada, preteška si. Skoro sam je ćušnula dok sam svlačila kaput, zadržavši vuneni džemper.

Na moje veliko iznenađenje, zatekla sam Teda kako piše u mom studiju.

Isprva me nije primetio, ali onda je ustao sa stolice ispred pisaae mašine i dogegao se do stepenica.

„Pišeš?“, upitala sam. Izgledao je zatečeno. Nabacila sam zadržavajući osmeh, onaj koji svuda prodire.

„Napisao sam nekoliko redaka, da“, priznao je. „*Bi-Bi-Si* želi da im dostavim više materijala.“

Visok, snažan čovek. Smeđe kose, izduženog lica i oštrog nosa. U našoj kući je bilo hladno, da se smrzneš u prizemlju i na spratu, pa smo morali da založimo vatru. Bilo je skroz naopako da sedi i piše dok sam napolju, trebalo je da JA budem slobodna u tom trenutku, u centru grada, na biciklu. Pa ipak... Još je i pisao!

„Kako ide?“, upitala sam, sagnula se ka ćerki i obrisala joj nos. „Čim se na tren nećemu posvetim, ona dođe i traži pažnju.“

Ted slegnu ramenima.

„Kao što rekoh, hteo sam da napišem koji redak.“

Frida je imala potrebu da nadoknadi roditeljsku bliskost i ljubav, pomislila sam, primetivši na njoj da je dugo bila sama. Sada joj je bio potreban neko. Držala me je za kuk, ali bila sam previše umorna nakon vožnje biciklom.

„Uzela si paket?“, upita Ted.

Frknula sam, pogledavši u paket – izgubio je svu draž. Verovatno ništa bitno.

„Ah“, dobacila sam. „Majka mi je poslala nekoliko časopisa za domaćice.“

„To zvuči sjajno“, odvratio je Ted. „Lepo je kad imaš čemu da se raduješ.“

Da li je to mislio ozbiljno? Odmerila sam ga. Mora da se sprda sa mnom. Sigurno je ironičan. Nemoguće je da ozbiljno misli... Zar bi me nekoliko američkih časopisa za dom i stil života zaista razveselilo?

„Kao što rekoh, ništa posebno“, odvrtila sam, ustajući sa silnom željom da odgurnem Fridu od sebe. Prilepila mi se za kuk kao štene za mesnatu kost.

„Sutra uveče idemo na večeru“, prostenjala sam, petljajući oko vunениh čarapa na stolici. „Možda je u njihovoj kući toplije. Bračni par Tajrer. Nabasala sam na ženu direktora banke dole u centru.“

„Ah, tako“, odvrati Ted. „Onda ću pričati o svojim obavezama prema *Bi-Bi-Siju* nekome koga će to zaista zanimati.“

Šta li je pod time mislio? Kakav je to mračni ponor ispod njega? Je li umoran? Ili ljut? Zar nije moj posao da budem umorna i ljuta? Uznemireni leptir zatreperio je u meni. Vrebao je čitavog dana i sada su mu krhka krila zadrhtala u mojoj utrobi. Leptir beše zarobljen i tražio je pravi izlaz, i zabijao se pravo u meso. Tražila sam reč.

„Da li je Frida spavala?“, upitala sam.

„Ne, odvedi je da priligne“, rekao je Ted.

„Je l' ručala? Već je dva sata!“

„Ima slanine.“

„Šta si ti jeo?“

„Nisam bio gladan.“

Uzdahnula sam, otvorila vrata peći u dnevnoj sobi i ubacila cepanicu na pokrov od žara, ali vatra nije zapucketala i rasplamsala se kako sam mislila. Umesto toga, cepanica je ugušila žar, a peć se ispunila mrakom. Kod kuće je bilo užasno hladno – babica nam je rekla kako se kuća mora zagrejati u januaru, kada beba pristigne.

„SLANINU JE JELA ZA DORUČAK!“ Vrisnula sam tako snažno da mi se dete u stomaku usled napora prevrnulo.

„Onda joj daj masni papir! Imamo samo slaninu!“

Nisam znala šta da odgovorim na to.

„Završavam ovu pesmu“, breкнуo se Ted nestrpljivo, otišao na sprat i zatvorio vrata tavana.

„Slanina“, rekla sam Fridi i osetila kako mi krče creva. Otkočila sam tiganj, prepuštajući se gladi. Deliće mene se prelivao. Na sebi sam imala kobaltnoplavi džemper, koji se izdizao preko stomaka poput šatora i nije me prikazivao u pravom svetlu. Na vrhu visoke planine (koja sam zapravo bila ja) pojavila se krupna, masna mrlja. Stajala sam i posmatrala kako se širi po tkanini. Rasplakala sam se i mršteći se odagnala suze, ali plač je i dalje bio tu i pekao me. Proklete pesme! Duga kriška slanine cvrčala je i prskala u tiganju neko vreme, a sada je bila čvrsta i tvrda na tanjiru. Iznela sam je Fridi. S gađenjem je žvakala i vrpaljila se jer je meso bilo oporo i preslano. Predugo sam ga pržila. Uzela sam joj tanjir, začinila novu krišku mlitave slanine i ispržila je, prethodno smanjivši jačinu plamena ispod tiganja.

Bila je moja odgovornost da to ispravim.

Nekada je bila čista i nevinna, i hranila se isključivo mlekom iz mene, onim koje mi je teklo iz grudi i za koje nisam bila sasvim sigurna odakle potiče. Mleko. Belo, toplo mleko. Dojke su i sada bile velike i osetljive, a ja sam bila toliko

požudna u poslednjem tromesečju da sam svake noći bila željna ljubavi. Ted nije razumeo šta radim. U krevetu bih se pribila uz njega, ali pošto mu se moj stomak nabijao u leđa, nismo uspevali da se povežemo. Uzdisao je i vrpeljio se u postelji. Ja sam se takođe prevrtala, a ruke i noge su mi bile vrele i oznojene, iako nam je bilo tako hladno u spavaćoj sobi.

Pa sad jedi, malena. Dala sam Fridi mekši komad slanine. Sisala ga je i smejala se. Osmeh joj je bio kao urezan: možda je to odbrana, pomislila sam, oklop protiv mraka koji vidi u roditeljima, a koji se kroz osmeh ne može probiti. Frida je tvrda kao kamen, pomislila sam. Ta će nas sve nadživeti.

2

Zašto danas nisam srećna? Zašto sam se probudila sa sivim nebom u glavi? Danas je dan kao i svaki drugi. Otkud mu pravo da pomisli kako je bogzna kako poseban? Zašto je ljudsko biće, kretanje jednog ljudskog bića kroz postojanje (supruga direktora banke tamo dole u centru), moglo u tolikoj meri da podrije moju stvarnost? I dalje je obitavala u meni, sa snishodljivim osmehom, bila je tako ispunjena sobom i u isto vreme želela da zna. Htela je da zna nešto o meni, Tedu i Fridi. U Londonu nije bilo tako, tamo smo bili sami i zaštićeni ulicama. Ovde je sve sirovo, ogoljeno i neprijatno na granici prljavog, biti izložen tuđem nasilju na taj način. Bila sam pacov koji tumara unaokolo i želi da ostane neprimećen, a oni bi da ga ulove. Da li bih uspela? U engleskom selu mi je bilo skućeno, došla sam iz Bostona, ipak je to život pored mora.

Sela sam na dvosed da pročitam prvi broj časopisa *Lejdiz houm džornal*. Crveni dvosed, mračna soba, blede zimsko svetlo s prozora. Pisala sam majci kako sam odjednom zavolela da šijem i raduckam, te da mi je to od trudnoće: učinila

me je tromom i ljupkom. Želela sam da čitam ženske časopise i da se uopšte ne upuštam u intelektualne delatnosti. Ali kad sam otvorila časopis, više nije bilo tako. Otvorila sam ga i istog časa izdala majku.

Sjajne stranice časopisa, šarene slike biljaka u saksijama, kao i žute i zelene presvlake dvoseda izazivale su mi mučninu i budile osećaj praznine. To sam napisala da volim i zamolila majku da mi pošalje. Takvu brigu. Na jednoj stranici uzdizao se vazdušast, tek ispečen beli hleb. Vekna domaćeg hleba koji možete i sami da ispečete. To me je pogodilo, pozdrav od kuće, bio je to znak. Oh, kako bi mi dobro došla vekna domaćeg hleba, nešto ukusno da ujutru ispečem u rerni! Recepti u Engleskoj bili su tako grozni, branili su začine i dodavali slad, groždice, raž, bilo je tako *bljak*. Žudela sam da ispečem domaći hleb.

Ted je bio u prizemlju, otvorio je koverat u kuhinji. Stigla su mu tri pisma. Zvučao je srećno; dobio je poruku od udruženja pisaca. Odobrena stipendija. Ciknuo je od neočekivane radosti za kuhinjskim stolom. Listala sam novine, ali nisam zagledala članke, niti čitala slova. Bila je to dobra vest za porodicu! Zašto se onda u meni nešto smrzlo? Kakvu to brigu nisam mogla odagnati, SADA SAM OVDE, SVOJA NA SVOME, U SAVRŠENSTVU IZVAN VREMENA, OVDE SEDIM. Budi srećna! Trudna sam žena svog muža pisca, a to sam i htela, zar ne? Izgovorila sam reči: „Čestitam, to je divno“, ustala sam i poljubila ga s velikom mukom jer mi je telo tako ogromno. Pomislila sam: O tome ću pisati mami. Zažagriću reči i poslati ih kao princezice da klizaju po ledu. Moje će reči imati vezane mašne. Pisma su mi u tom smislu bila najbolji izraz, jer sam u njima još mogla da vidim kako bi sve trebalo da izgleda. Mogla sam opisati, ostati u živopisu gde je sve bilo postojano i konačno, i gde je stvarnost na koju

su reči ukazivale još uvek moguća. U pismima je život bio kakav je trebalo da bude, a ne poput ovog budalastog dana koji uopšte nije hteo da me sluša, iako je bio samo dan kao i svaki drugi.

A juče, kada uopšte nije bilo vesti, kada sam tokom noći gore spavala, ostala kod kuće i kuvala s Fridom dok je Ted poslom bio u Londonu, u potpunosti me je ispunjavalo blaženstvo. Dan mi se protivio, onako kako bi trebalo da dani to čine. Osetila sam obećanje u grudima, naslutila hirovitost decembra, vezivala crvene svilene tračice oko zavesa, igrala se s Fridom, koja me je zapravo zabavljala, i rešila kako bi ovako trebalo da izgledaju dani koje Tedova supruga provodi kod kuće.

Grozničavo sam pokušavala da u sećanje prizovem jučerašnji recept. Kako mi je ono beše uspelo? Zašto me teskoba nije napuštala kao što je to juče bio slučaj? Je l' to zato što sam samo pripremila bakalar sa sosom od peršuna i uzdržala se od pečenja kolača za desert? Je l' me danas smlavilo to što sam se iznurila vožnjom bicikla do centra i nazad? Da li je Tedovo jučerašnje odsustvo bilo tako blagotvorno? Zašto ne podnosim kada je ovde? Možda je trudnoća, što sam prethodne noći spavala mnogo duže i dublje, pa na izvestan način nisam želela da prestanem da spavam – ako bih se prepustila snu, otkrila bih koliko sam zaista umorna – ili je Fridina krivica što je danas mnogo nesnosnija, plačljivija i nametljivija? Možda zato što je Ted pisao? Da, verovatno zato što je Ted pisao i time me podsetio na užasnu rupu u mojoj glavi, iz koje više nikada neće poteći izvanredna književnost.

Ted je ponovo priključio telefon i u hodniku razgovarao s nekim blagim, nežnim glasom – melodijom koju bi svako priželjkivao da čuje. Nekoga je pozvao, pričao i pripovedao: čitava kuća bila je ispunjena njegovim glasom.

Osetila sam kako je Tedova stipendija okrunila moju što sam je dobila za drugu polovinu leta i za koju sam unapred završila delo. Roman sam, u nedostatku mašte, nazvala *Stakleno zvono*. Do sledećeg leta ponestalo bi novca... A u međuvremenu, ispekla sam nam sina u pećnici svog tela, time sam se bavila, ničim drugim, nisam pisala.

Ted je završio razgovor i vratio se, položivši mi ruku na dno leđa jer je čuo kako sam stenjala na dvosedu i želeo je da pomogne.

„Zar ne bi trebalo da priligneš malo i odmoriš se?“, upitao je.

„Htela sam da ispečem hleb.“

Ted uzdahnu.

„Ne moraš sada da pečeš hleb“, rekao je.

„Ali nemamo hleba. Petak je. Želiš hleb za doručak, zar ne?“

„Pusti mene da to završim, a ti leži.“

Legla sam na dvosed, poražena. Pomislila sam da tako stoji stvari; on to ionako neće učiniti. Htela sam da ispečem hleb za svoju porodicu i tačka. Porodica mora imati hleba! Zar to niko osim mene ne shvata? Na neki način, čeznula sam da beba dođe i kad-tad postanemo prava porodica – prava četvoročlana porodica. Jer u to vreme bili smo samo par s detetom. Kada se beba rodi, Ted će morati da se preznovi – tada će biti *prisiljen* da peče, moraće da se stara o meni... Tome sam se radovala.

Čula sam zveckanje u kuhinjskim kredencima. Potisnula sam želju da skoknem do kuhinje i brižljivo nadgledam kako Ted peče. Kakav bi to hleb ispao? Sasvim sigurno, veoma loš. Ne bi bilo ništa od belog domaćeg hleba. Zašto nisam mogla da ga ja ispečem? Zbog čega danas nisam radosna? Zašto trudnoća ne deluje? Zbog čega se samo osećam ustajalo i prokislilo? Sva sam se ubuđala, od *mene*

više nema ni traga, ostao je jedino preobražaj, erupcija vulkana. Ponekad je baš to bilo dobro u vezi s trudnoćom, što krišom umakneš osobi kakvom te inače smatraju i postaneš neko drugi, s različitim porivima i izrazima lica. Potpuno drugačiji izgled. Ali samo danas.

Pokušala sam da u sebi pronađem tuđi glas, majčin, tetkin, bratovljev: Odmori se, Sivi. Pusti sve na miru i odmori se.

Duboko sam uzdahnula. Ali ni to mi nije pošlo za rukom. Zašto bih se odmarala ako to ne želim? Htela sam da pišem! Htela sam da ispečem hleb! Htela sam da živim kao Ted!

I dok je Ted ispunjavao kuhinju najneverovatnijim životnim mirisima i temama za razgovor („Postaću kulturni mogul. Obožavam tu reč: *mogul*. Ti i ja ćemo biti moguli, Silvija – kulturni moguli“), sedela sam pored njega, pevušila i prežvakavala njegovu stvarnost. Učinila sam to iako me je zadnjica toliko bolela od sedenja i iako sam mrzela svaki centimetar njegove smeđe britanske vekne. Zaista jesam, što ću sutradan za doručkom jedva sakriti, ali to je bila muka za kasnije.

3

U čemu se sastoji krivica za to što mi nije dobro? Po podne sam otišla u ledenu šetnju. Sunce je obasulo zemlju posljednjim zracima. Ptice su bile budne iako im decembar nije želeo dobro. Lagano sam se gegala, žudeći za kiseonikom. Kiseonik u telu. Kiseonik u kukovima. Bila sam u službi ovde na zemlji, telo s još jednim telom unutra, imala sam dve godine. A ipak sam vukla noge za sobom i žalila što smo pristali na tu večeru.

U džepu mi je bio komad Tedovog hleba, Fridin doručak, koji sam izmrvila među prstima. Visoko britansko grmlje dizalo se između mene i gazdinstava, štiteći me. Mraz, pomislila sam. Sve se smrzlo. Zaputila sam se ovamo, a nisam bila ni obučena za ono što je svet želeo da mi posluži. Bila sam nezahvalno derišće. Dobila sam sve što sam ikada želela. Još malo i dostići ću san porodice Plat: dvoje od četvoro dece. Muž koji piše. Ja takođe. Stipendija. Majka na drugoj strani Zemljine kugle. Mogla sam da se šetam unaokolo i uočim sve što je tako dobro u potpuno drugačijem svetlu. Zašto pecam po mračnim vodama smrti? Šta uopšte tražim

tamo – soma, moju staru ribu? Ustani i očisti se od lukavstva, sa sebe strgni ono teško što ti nose dani. Ovde sam, Engleskinja sam, zdrava i još nosim dete u stomaku. Nema razloga. Nema razloga!

Kod kuće sam imala muža, vranu – muža vranu koji me je hteo. Brinuo se o meni. Pitao me je. Bio je vezan za mene... bili smo nerazdvojni, ujedinjeni zemljom. Njegova ugljen-crna, vlažna, poput lisičijeg krzna Engleska, zelena od irske trave. Moja emajlirano bela, biserno sjajna, dragocena Amerika, s dugim nogama. I moja usta, koja su nekada bila kao krupne trešnje, da ih zagrižeš, crvena i sočna, ali koja su već počela da liče na ribu, bezbojnu, izvađenu iz vode – sardinu, što me je Ted duže gledao.

Mi smo bili mi. Čemu krivica... čemu ta krivica koju nosim? Pa to je šetnja, ništa više! Ipak je to samo popločani put, grmlje, bilo je to samo vreme. Šetnja me je učinila užasno nervoznom što gubim vreme i nisam delatna. Krenula sam i bila materijal. Je l' otud krivica? Nisam sabirala materijal, *bila* sam materijal, ali kako sam mogla izmeriti udaljenost do svog materijala (što sam bila ja) i početi da stvaram prema njemu? To je bilo sve što sam ikada želela da uradim, sve što sam ikada učinila, ali nije bilo dovoljno. Niko nije zaista odabrao, a kada neko i jeste odabrao, to ne bi bilo baš ono što sam želela da odaberu. (ONI: MADMO-AZEL, NJUJORKER, ČASOPISI.) Da sam samo mogla da odlučim! Onda bi to bila još jedna pesma, još jedna kratka priča i roman i esej, na moj način, ali niko nikada nije uradio ono što sam htela.

Bila sam gubitak vremena. Trudnoća koja je živela u mom telu bila je savršen primer ovog gubitka. Čak sam i sebe dala na zajam.

Krivica.

Da je bio ovakav dan, znala bih kako se razmnožio. Bilo je to kao da se po podu prosula barica crnog mastila. Isplivao je, zarazio, ukaljao Teda, izranjavio ga, na kraju ga izludevši. Nije bilo svrhe ići na ručak. Sedeli bismo tamo, izgubljeni kao što sam i ja tog dana bila, a Frida bi me grizla poput sumanutog izliva krivice (bila je nemirna jer sam i ja bila uznemirena, pošto sam morala da piškim), a Ted bi poželeo da se udalji, možda s drugom ženom.

Nort Toton – uh! Truljenje mi se odvijalo pred očima dok mi se smeđe jesenje lišće lepilo za cipelu. Seljani su me držali kao malu lutku na dlanu i tada sam shvatila kako moram da igram. Morala sam da plešem, šijem i pletem pred njihovim pogledima. Ted je bio muškarac; mogao se izgubiti na tavančetu i pisati koliko je želeo. Zato sam ja bila opšte vlasništvo, roba. Bila sam žena. Mene su hteli da uhvate.

Jesam li se zato zaputila u anglikansku crkvu pored koje smo živeli? Stajala sam pred vratima i pokucala da bi me pustili u kapelu. Nisam uopšte imala želju da se pretvaram kako sam hrišćanka, nisam se upuštala ni u kakvu veru, niti mi je padalo na pamet da slušam s propovedaonice ikakvo brbljanje nekoga ko nije ozbiljno shvatao život i ljudskost. Ti sveštenici nikada nisu rekli ništa značajno, jedino su prežvakavali isto! Slama i upijajući papir. Najobičniji tikvani prurušeni u važne ljude i busali su se u grudi jer, oh, kako su važni i talentovani. Fuj! To mi se gadilo.

Odmakla sam se na šljunku da bolje osmotrim crkvu, koja je, iako siva i prizemna, ipak uzdizala koplje u vazduh. Izopačeni falus usred engleskog sivila. Ali zašto sam ih uopšte potražila, zbog čega bi Frida odmah pohađala nedeljnu školu? Želela sam da ima dobro detinjstvo. Htela sam da

je uljuljkam u neku vrstu kulture. U Londonu, kultura se ocrtavala na licima radoznalih, uzvišenih putnika i onome o čemu su birali da govore, a ovde u Devonu, želja za saznanjem odavno beše umrla, duhovnost se ugasila i umesto toga išlo se u crkvu.

Maltene sam se prisilila da uđem kada je sveštenik otvorio, morao je da ustukne zbog moje čudovišne pojave. Stajala sam u ledenoj kamenoj oružarnici bespomoćnog pogleda uprtog u njega. Možete li se pobrinuti za moju ćerku? U Engleskoj često pada kiša, a biće tiha i nema poput lutke jer su joj jedini izvor nadahnuća dvoje roditelja pisaca. Neko mora da joj pomogne, neko ko nisam ja.

„Moja ćerka ima samo dve godine“, prilično glasno sam rekla i zadrhtala. „Imate li program za nju?“

„Jeste li vi taj par što se tek doselio?“, upitao je sveštenik, koji je imao neobične šiške i petljao se s blokčtom zabijenim u istrošenu pesmaricu.

„Da, mi živimo u Kort grinu.“

„O, u starom parohijskom domu.“ Ozario se.

„Mi smo novo obećanje“, nasmejala sam se i konačno se pojavio moj osmeh, onaj koji sam tako iskreno nudila sveštenicima i svima kojima je bio potreban. Osmeh koji je kretao od usta i mogao se proširiti unedogled. Nisam uvek umela da se zaustavim na osmehu i ponudim *isključivo* njega... morala sam, kao pod prisilom, da ga pratim u njegove najdublje, najudaljenije uličice... u mrak. Morala sam da osvetlim mrak. Da predam radost i tugu svoje duše. Morala sam da nateram drugo ljudsko biće da dela, *opšti* s mojom tamom. Da ga zbunim, zabezeknem. Pred sobom su imali osobu koja se tako smešila da je nisu mogli shvatiti ozbiljno! Podrivala sam sopstveni osmeh dok sam se preterano smešila, da, obezvredila sam čitavo svoje biće. A onda bih

se vratila puzeći i morala sam da se zakrpi pred drugim, da molim i preklinjem jer me bez pogovora i dalje moraju shvatiti ozbiljno, razumeti moj osmeh, ja sam neko, zaista sam pravo ljudsko biće, prihvatite me.

Moram stalno da pokazujem čitavu ovu lakrdiju koju pravim od sebe.

Nisam uspevala da zaustavim pokret ni u sopstvenoj krvi.

Uplašila sam se da će sveštenik ugledati nedostatak na mom ispraznom američkom licu, bojala sam se kako je primetio da nisam baš srećna.

Uplašila sam se da se ne rastužim pred njim. Možda je ipak meni, pomislila sam, možda je meni potrebna crkva, možda meni treba sveštenik.

Ispovedi se.

Možda je meni potrebna nedeljna škola, jer sam dete.

Primila sam letak iz sveštenikove uzvišene ruke, koja verovatno nikada nije dodirnula tako živahni komad mesa poput ovog od kojeg sam se sastojala, a verovatno nikada nije ni zgrešila. Oh, nisam mogla dobiti ni trunku njegove učmale krotkosti!

Sveštenik mi je prodirao u smeđe oči.

„I vi ste dobrodošli“, rekao je, pokazujući na moj stomak. „Imamo večernju službu, utorkom i četvrtkom.“

Osetila sam kako mi je, naravno, nos procurio i eto me, opet sam ponudila preterani osmeh.

„Hvala!“ Poklonila sam se, istog časa shvativši kako je užasno to učiniti pred sveštenikom. Da li je bilo drugačijih pokreta? Pružila sam mu ruku.

„Fridi će biti divno u nedeljnoj školi“, rekla sam i protresla mu ruku. „Već sada ima duhovnih potreba, a potrebno joj je i vaspitanje, naravno.“

„Mi decu ne vaspitavamo, recimo da ih odgajamo“, usprotivio se sveštenik.

„Naravno! Tako je.“ Promenila sam pristup. Poželela sam da se svešteniku dopadne ono što kažem.

„Hrišćansko vaspitanje“, slagala sam. „To zapravo tražimo.“

Sveštenik mi je položio svečanu ruku na rame i pokazao mi izlaz.

„Biće lepo bolje vas upoznati u parohijskom domu“, rekao je i tom rečju mi izmamio osmeh, trenutak je bio lep i prijatan.

„Veoma lepo“, odgovorila sam. „Dugujemo vam veliku zahvalnost što ste me primili po podne. Nemate pojma koliko sam vam zahvalna.“

„Dakle, nema potrebe da preuveličavate. Tu smo zbog onih koji nam dolaze, i ništa više. Frida je dobrodošla s vama ili vašim suprugom.“

Dosadila sam mu! Umorio se od mene na moje oči! Nisam mogla da poverujem! Pogurila sam se od krivice – pogrešila sam, preterala, propustila priliku da mu se prikažem kao trezvena i postojana. Hirovita – svešteniku sam otkrila svoju hirovitost. Prokletstvo! Kad se vratim kući, leći ću Tedu na grudi i ismevati ovog vražjeg engleskog sveštenika i njegovo umišljeno savršenstvo. Bljak! Došlo mi je da povratim.

Osmehnula sam se svešteniku i mahnula. Teturala sam se po šljunku kao pijana i žudela da se vratim kući, onom drugom koji će me spasti od sebe – Tedu.

A kod kuće sam plakala u Tedovom naručju. Plakala sam dugo, lila krokodilske suze. Sedeli smo na dvosedu, a Frida je još spavala. Uznemiravala me je pomisao da će se uskoro probuditi. „Ovo je previše“, rekla sam. „Ovo je previše.“ Pitao me je da li sam tužna.

„Ne znam“, odgovorila sam.

„Ali plačeš.“

„Samo sam ljuta na tog sveštenika.“

„Zašto si uopšte otišla tamo?“

Osetila sam se napadnuto Tedovim pitanjem, zaledilo se i podvuklo pod reči koje su me upravo tešile, poput hladnog bodeža koji je ležao tamo, bockajući me oštrim rubom. Tog dana nisam želela više napada, niti naprezanja – ovo je bilo dovoljno – trebalo je da krenemo za nekoliko sati, neophodan mi je odmor, uteha. Potrebno mi je da legnem i završim u Tedovim lepim rukama.

Možda bi mi godilo da samo budem ovde s njim.

Osetila sam kako mi je srce usporilo.

Njegova topla ruka, za koju sam se držala u Kembridžu februara 1956. godine. Njegovi beskrajno dugi prsti, koji su me maltene mogli čitavu obuhvatiti, toliko su daleko dosežali. Čitava noć bila bi dovoljna. Toplini nije bilo kraja. Čvrsto sam se držala za njih. Znala sam da njegovim rukama ne mogu upravljati. Nisam ih mogla slomiti. Tede, ti izdužena lepa ptico, veliki i krupni gavrane koji si ispružio snažno krilo i obgrlio me. Dopustio mi da se tu skrasim. Engleska je vrvela od crnih ptica koje lete u jatima, izgubljenih crnih ptičica koje nisu znale kuda idu ako ne prate jedna drugu. Podsećale su na roj pčela daleko na nebu, izgubljeno telo koje očajnički pokušava da prikupi svoje crne deliće u vazduhu. Ali Ted... Ted je bio jači, iznad svega toga. Bio je sam. Velikan ptičjeg carstva, sopstveni vladar, veliki pesnik, a u njemu su vrvele jedino reči, roj crnih znakova kojima je punio papire pisaće mašine. Njegov unutrašnji svet, onaj koji me je jačao i oduševljavao, tako smiren i ubeđen da je na pravom mestu u svemiru, pa je mogao priuštiti sebi da

me sluša. Da osluškujе moje pokušaje izraza i promukle, ispućane reći.

Taj sam susret videla svaki put kada bih uronila u njegov sivi, ponekad smrknuti posleratni pogled. To nisam mogla da zaboravim. Pratilo nas je toliko pitanja i zajedno smo pronalazili odgovore. Ted mi je dopustio. Ted mi je oprostio. Ted me je držao. Ted me je napustio. Ted se vratio. Ted je zahtevao od mene. Ted me je pitao. Ted je stajao kraj mene. Ted je dolazio i odlazio. Ted mi je i dalje bio prijatelj. Ted je ugledao moju dubinu i poteškoće, Ted je stajao pored i posmatrao. Ted me je osudio. Ted se ionako vratio. Ted me je promenio. Zbog ovoga sam ga najviše volela. Postepeno je promenio moj način gledanja, govora i razumevanja. Ted je utonuo u mene, utisnuo se u mene, ležala sam pokraj njega kao komadić stakla na plaži koji su tvrdi talasi izbrusili. A onda je ustao i otišao.

Otišao je od mene. Ispunila me je praznina.

Moja ljubomora u odnosu na Teda nije znala za granice. To mi je bio najveći izazov i bila sam ga svesna. Kada je ustao iz našeg mekog trenutka na dvosedu, s mukom izašao iz naše udobne jame kako bi pomogao Fridi, koja se probudila u krevetu.

Posegnula sam za njim, htela da prodrem u delove njegovog tela i da na nekoliko sekundi postanem on. Nije bilo dovoljno živeti kraj njega. Želela sam da živim u njemu, prodrem do njegovog najdubljeg bića, oponašam ga ili dobijem dozvolu i pristup, možda ključ, njegovom telu kako bih mogla da uđem u njega i osetim kako je to biti on kada ode, kako je biti on kada uspravno stoji onako visok i moćan nasred dnevne sobe, odlučan, siguran šta će sledeće učiniti. Srce mu je udaralo tako jako i spokojno, a ubeđenje je teklo

kroz njega lako kao krv: Krenuo je po Fridu. Bio je tata, bio je gavran, imao je dve noge koje su ga dugo i postojano nosile kroz stvarnost, a sada se odvojio od mene, telo mi je osakaćeno ležalo na dvosedu.

Osakaćeno. Trup na dvosedu.

To je bilo zlostavljanje. Zlostavljanje je ostaviti me samu u tom stanju.

„Kako je moja devojčica?“, upitala sam Fridu, koja je u Tedovim snažnim rukama izletela iz dečje sobe, pospano trljajući oči.

„Mama“, rekla je, ispruživši tanane ručice ka meni, izmigoljila se tati, vapeći za mojim zagrljajem.

Fridino meko, bespomoćno, mlado telo puno poverenja. Udahnula sam njenu lakoću. Meka i fina poput pamuka. Njena blistava kosa. U naručju sam držala anđela i zbog toga mi je srce bilo puno i usporeno. Držala sam je u trenu punom iznenađenja, nebranjene sreće. Taj čas je bio ispunjen i Tedom – stajao je, posmatrajući nas, dok su se obrazi sastajali s drugim obrazom. Osmehnuo nam se. Uranjala sam u nju čitavim bićem.

U takvim trenucima Ted nije smeo da me ostavi. A upravo to je radio. Mislio je da mi je Frida dovoljna, kako je majčinstvo sve – pa nisu mi valjda potrebni on i njegova blagoslovena energija, zar ne? Da! Da sam mogla da ga sopletem, pa da posle hoda sa štakom! Da samo nije uvek odlazio od mene! Moje telo je bilo preteško da bih stajala u hodniku i nosila jednogodišnje dete. Bio je to jedino zabavan poljubac u obraz, ali život mora dalje. I ja sam htela da sednem, danas makar samo na trenutak, i pogledam dokumenta. Čekalo me je pismo koje sam želela da napišem za *Njujorker*. Je l' ovde

cela kuća misli da ne radim? Ne donosim novac? Htela sam da ga podsetim kako sam i ja zapravo dobila stipendiju, onu od koje živimo, a da je knjiga već napisana, rukopis koji će šokirati zemlju (možda) ili barem zabaviti neku izgublenu dušu (verovatno) ili u najmanju ruku stajati na polici u knjižari i imati *mogućnost*.

Idi, Frida, idi! Izmigoljila sam se i rekla joj kako mora naročito da pazi sada kada mi je stomak velik kao brdo.

„Ko je tu?“, upitala je Frida, zabadajući prst u mene. Nisam mogla a da se načas ne nasmejem.

„Malo ljudsko biće“, odgovorila sam. „Divan maleni golub.“

„Ko je tu?“

Htela sam da pozovem Teda – trebalo bi da i njegove uši to čuju. Fridino čuđenje, razigrano brbljanje i već toliko razvijen govor. Trebalo je da oboje budemo tu.

„O, dete moje“, rekla sam. „Tu živi lisac.“

Prilegla sam u Fridin krevet dok se igrala. Svetlost je tu drukčije padala s prozora, bila je poput večnog, oštrog ble-ska. Sklopila sam oči dok je Frida podizala igračke kako bi ih žvakala ili mi ih predala s jednakim dečjim iščekivanjem i ozbiljnošću. Tu mi je bio dom – tu, u slatkom besmislu. I ja sam želela da se popnem na tavan poput Teda i budem važna, ali znala sam da neko mora da leži ovde i da bude beskrajno na izvol' te svom detetu. Ispružena u vremenu, iza trbuha poput brdašceta na neravnom igralištu. Morala sam mirno da ležim i zevam, dok mi je Frida gurala patkicu za kupanje u usta. Imala je ukus gume.

Želela sam da prestanem, da se toliko srodim s Fridom i ne dozvolim umu da me glode. Htela sam da uručim otkaz

pisanju. Kada sam otvorila oči, u Fridinom pogledu sam videla kako misli da je to dobra zamisao. Znala sam da i Ted tako misli. Bila sam svesna da su reči koje sam uputila majci kada sam joj zatražila ženski časopis o vođenju domaćinstva istinite. Zaista sam ih mislila: *Uživam da obavljam posliće, šijem odeću za Fridu i bebu, i zanimam se kolačima i sjajnim damskim časopisima.* Znala sam kako svi vole kada moje pisanje umukne, jer bi tada utihnula i vučica (najčešće).

Mogla sam da živim u blagoslovu svog tela. U punoj milosti svog deteta.

Donela mi je muzičku kutiju.

„Svilaj, mama“, rekla je.

„Ne, možda smetamo tati.“

„Svilaj!“

I pustila sam je da svira, bila je to *Internacionala*, znala sam da su oči vuka blesnule duboko u meni. Osetila sam kako želim da uznemirim Teda. Okretala sam ručicu prateći Fridina uputstva, sve brže i brže, dok nisam začula korake odozgo; uskoro će sići, uskoro će sići – sve dok nije sišao teškim, mukom ophrvanim koracima i, ne pogledavši me, preuzeo brigu o Fridi.

Bez jedne jedine reči.

Ljuljuškala sam se na spratu, dok se Frida divljački bunila.

Na središnjem prozoru iznad našeg bračnog kreveta visile su bele, ručno sašivene zavese. Ja sam ih napravila. Sada ću da prilegnem i malo pišem ovde. Na svetlosti koja je tananim zracima prodirala kroz tkaninu – prigušena decembarska svetlost u Devonu. Spustila sam se na prekrivač, postrance, kako se bebi ne bi prekinuo dotok krvi i vazduha u plućima. Srce je ubrzano kucalo. Opipala sam se rukom – šiške

– čelo – oči – još sam tu. Diši mirno i duboko, pomislila sam. Udahni u srce.

Bio mi je potreban predah od najmanje pola sata pre nego što sam se presvukla i spremila za večeru.

To su bili ti trenuci: poželela sam da se vreme rastegne i vučica ukroti, da učine ono što sam htela. Ako me vreme poslušša. Ako je vučica vezana. Sada je bila prilika da se odmorim i napišem pismo *Njujorkeru*, a onda se večeras presvučem u prelepu primadonu, za Teda. Ali prvo sam morala da preživim vreme. Prihvatiti kako ima tok, bez obzira na to šta sam očajnički želela. Ne volim da mnome upravljaju. Beba je krenula da se rita, kao i uvek čim bih se skrasila. Odjednom bi oživela. Stomak mi je poskakivao, poput talasa na moru, i osetila sam žgaravicu – želudac mi je bio toliko stisnut naviše da su mi sokovi zapljuskivali grlo i usta. Progutala sam kiselinu.

Otvorila sam orman: odgovara li ovo? Ili ono? Odeća je bila hladna, a moje telo veliko i toplo. Naduveno. Tromo. Obukla sam meko donje rublje, crno, poslužiće kao najlonske čarape, a popustila sam lastiš da mi ne steže donji deo stomaka, gde mora biti labav.

Butine su mi otekle i trljale se jedna o drugu dok sam hodala. Nisam lepa, primetila sam to u ogledalu. Sva sam natekla. Ko to živi u meni? Zastenjala sam. Obukla sam haljinu koja je najviše ličila na pregaču. Nebeskoplave boje, trebalo bi da je raspam i sašijem Fridi prsluk. Strgla sam odeću sa sebe. Moram da obučem nešto drugo. Zašto mi niko ne šije odeću? Zašto mi mama nije ovde? Zar Ted ne shvata koliko bi mu žena bila zadivljujuće lepa samo da ima malo lepšu odeću?

Već neko vreme osećam hladnoću koja dolazi od Teda; njegovu želju, koju je moja pojava oduvek izazivala, u